ΚΡΙΤΙΚΗ

ΘΕΑΤΡΟ ΜΠΡΟΝΤΓΟΥΑΙΗ: ΓΙΑΡΟΣΛΑΒ ΧΑΣΕΚ

«Ο καλός στρατιώτης Σβέικ»

Του ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΑΝΑΓΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ

Το έργο «Ο καλός στρατιώτης Σβέικ» είναι αντιπολεμική σάτιρα γραμμένη από τον Γιάροσλαβ Χάσεκ (1883-1923). Δεν είναι καθ' εαυτού θεατρικό έργο. Το διασκεύασε όμως για το θέατρο ο δικός μας Σωτήρης Πατατζής και έτσι έγινε ευρύτερα γνωστό κυρίως από την πρώτη παράσταση με πρωταγωνιστή τον Μίμη Φωτόπουλο και σκηνοθέτη τον Πέλο Κατσέλη.

Επειδή το είχα διαβάσει στη μυθιστορηματική του μορφή πριν το δω στο θέατρο, θα τονίσω πως καμιά από τις δύο παραστάσεις που είδα, δεν αποδίδουν τον θαυμάσιο αντιπολεμικό λόγο του Χάσεκ, τον παραλογισμό του πολέμου σ' ένα κλίμα γκροτέσκο ενός καταλυτικού κατηγορητηρίου, που η σάτιρα μεγιστοποιεί την τρέλα εκείνων που σηκώνουν στους ώμους την πιο άθλια περιπέτεια των νεαρών ανδρών που λέγεται στράτευση ή θητεία και αναγκασμός κάποτε εισόδου στο μεγάλο σφαγείο της μάχης ανθρώπων, που βρίσκονται στην ακμή μιας ηλικίας ώριμης για κάθε ειρηνική δημιουργία. Έχουν γραφεί συνταρακτικά έργα αντιπολεμικά όπως *«Ουδέν νεώτερον από το δυτικό μέτωπο»*, *«Ξύλινοι σταυροί στο μέτωπο»*, *«Η ζωή εν τάφω»* και άλλα. Είναι όμως όλα δραματικά και δίνουν την ανθρωποσφαγή μέσ' από ένα πρίσμα αίματος, γελοίων παραινέσεων για το καλό της πατρίδας και διάχυτη τη φρίκη της αναμονής του θανάτου. Εδώ όμως το έργο είναι σάτιρα, είναι η υπονόμευση διαταγών για σφαγή, είναι ο πατριωτισμός, σαν το τελευταίο καταφύγιο των απατεώνων, όπως είπε κάποιος ιστορικός. Ο Σβέικ, λοιπόν, είναι ο πρωταγωνιστής μιας διαγραφόμενης πνευματικής καθυστέρησης ή πνευματικής ωρίμανσης που φτάνει στο επίπεδο της κουτοπονηριάς για ν' αποφύγεις το σφαγείο του πολέμου. Στο τέλος σαν έσχατο μέσον για να γλιτώσει την ομαδική σφαγή, συλλαμβάνεται αιχμάλωτος από το ίδιο του το στράτευμα, αφού έκλειψε την περιβολή ενός αντιπάλου. *«Δεν μπορώ... πώς νάρθω; Εγώ τώρα είμαι... αιχμάλωτος πολέμου»*, απαντά στους άλλους που τον προτρέπουν να ριχτεί στη μάχη. Ο Χάσεκ έδωσε όλο το παρανοϊκό στοιχείο ενός πολέμου μέσ' από τους διαλόγους του Σβέικ με τους βαθμοφόρους του στρατεύματος που τους καταξεφτιλίζει με μια αθωότητα καταλυτική γι' αυτούς κι εδώ έγκειται ο παραλογισμός και η λογική συγχρόνως της ανθρωποθυσίας υπέρ βωμών και εστιών που στο βάθος είναι η έξαρση της συμπεριφοράς αποκτηνωμένων όντων, όπως γελοίων στρατηγών, ιερέων του στρατού με όλα τα ταπεινά ένστικτα των κλεφτών και χαρτοπαικτών, καθώς και ερωτικά αξεδίψαστων γαλονάδων που συμπεριφέρονται σκαιότατα στους μελλοθάνατους στρατιώτες. Ο Θύμιος Καρακατσάνης έδωσε όλες του τις δυνάμεις σ' αυτή τη μεγαλειώδη παράσταση του σατιρικού δραματικού λόγου *«που η σκέψη προκαλεί το γέλιο και το γέλιο γεννά τη σκέψη»*. Αν έκανα έναν παραλληλισμό της παλιάς παράστασης με Σβέικ τον Μίμη Φωτόπουλο και της τωρινής με τον Καρακατσάνη, ίσως να κατέληγα στη σύγχρονη με τον απερίγραπτο κλόουν σήμερα του θεάτρου που είναι ο Καρακατσάνης. Αυτός ο άνθρωπος προικισμένος με όλο το θεατρικό μεγαλείο, που ανέδιδε το υπόγειο του Θεάτρου Τέχνης, μας έδωσε έναν μοναδικό Σβέικ. Σαν ηθοποιός, πρωταγωνιστής του έργου, αλλά και σαν σκηνοθέτης, θα έλεγα ότι έστησε μια παράσταση που ο ίδιος ερμήνευσε, χωρίς να προδώσει στο ελάχιστο το μεγάλο αυτό αντιπολεμικό έργο. Βοηθήθηκε από τη μουσική του Γιώργου Τσαγκάρη και από τα σκηνικά της Κατερίνας Καρακατσάνη. Θα τονίσω ιδιαίτερα και τους υποβλητικούς φωτισμούς του Σπύρου Τζώρα. Από τη διανομή του έργου ξεχώρισαν ο Νίκος Βανδώρος (στρατηγός Σβάτσμπουργκ), σπουδαίος ηθοποιός που εγώ τουλάχιστον τον ξεχωρίζω πάντα σε κάθε παράσταση για το στυλ του και το δέσιμο με τον ρόλο, ο Κώστας Ευριπιώτης (στρατιωτικός ιερέας), που ζωντάνεψε αυτόν τον γραφικό ρόλο του Χάσεκ στο μπέρδεμα του θείου με όλες τις ανθρώπινες αδυναμίες, ο Ζαχαρίας Ρόχας (υπολοχαγός Λούκας), αεικίνητος και ερωτικά ακόρεστος, σε μια αποκαλυπτική φάση του ταλέντου του, καθώς και η Αλεξάνδρα Καρακατσάνη (Κάτυ), με πολλά ταλέντα σκηνογραφικά και ενδυματολογικά, όπως και η Ιλιάς Λαμπρίδου (βαρώνη), που έχει διακριθεί σε πολυποίκιλες θεατρικές παρουσίες. Αρκετά καλοί στους ρόλους τους και ο Δημήτρης Λιόλιος (δανειστής), ο Νίκος Καραγεώργης (Βρέντελ) και ο ίδιος σαν επιλοχίας.

Μια ζωντανή παράσταση που επί τρεις ώρες συγκεντρώνει το ενδιαφέρον του κοινού σ' ένα έργο που αντέχει στον χρόνο και «δυστυχώς» θ' αντέχει για πάντα όσο υπάρχουν στρατηγοί παράφρονες και συνάμα γελοίοι. Άλλωστε από πολέμους και σήμερα, άλλο τίποτα.

